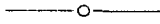
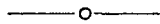

gyar vitézségnek és a görög császártól dícsért ügyes taktikának, hanem naivan ravasz vásárnak, rászedésnek tulajdonítja a honfoglalás sikerét. — A modern cseh-osztrák stb. irodalom felhasználása s kritikája hiányos.

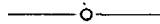

11. Orbán János: Sámboky János.

(Megjelent nyomtatásban: Endrényi könyvnyomdában, Szegeden, 1916. 35 l.)

12. Para Imre: Az Olt vízrendszere Háromszék vármegyében.

13. Papp Béla: Társadalom és művelődés II. Ulászló korában.

I. rész.

A történelmi tényezők, vagy a történelem statikája.

Hogyan jutott II. Ulászló s vele a lengyel Jagello ház a magyar trónra? Mátyás halála után, mivel Corvin János csak törvénytelen gyermeke volt, a nemzet szabad királyválasztójoga lépett előtérbe. A kérdés, hogy ki legyen a király, lázba hozta az egész országot, mert minden baj megszűnését a trón mikénti betöltésétől várták. A nemességnek nem volt erélyes vezére, hangadók a főurak voltak. Minthogy Mátyás féken tartotta őket, oly királyt óhajtottak, akiről tudták, hogy szabadságukban legkevésbé fogja őket háborítani. Trónkövetelők voltak: Corvin János, Miksa római király, III. Frigyes császár fia, Ulászló cseh király és öccse, János Albert. Ennyi pártra oszolva találta a május 17-re Rákosra összehívott országgyűlés a nemzetet. A főnemesség szándékosan későn jelent meg, húzták a választást — míg a köznemesség türelmét veszítve, hatvan megbizottat hátrahagyva, eloszlott. Ezzel körülbelül eldőlt a választás ügye. Ulászló, hogy minél többen vehessenek részt a szertartáson, csak szeptember 18-án koronáztatta meg magát — mikor is a megbékült Corvin János maga hozta el a koronát s vitte az ünnepély alkalmával.

1. *A föld és népe.* Ulászló megkoronázása nem hozott békét. Hogy Mátyás erőskezű uralkodása alatt hatalmas, dicső, nagy Magyarország oly rövid idő alatt a mohácsi vész véres tragédiájához jutott, az nemcsak a gyenge „Dobzse Lászlón”, hanem népünk egyenetlenkedésein — a főurak, köznemesek és jobbágyak egymásközötti viszálykodásán — múltott. A földbirtoknak több kategóriája ismeretes: Az elidegeníthetetlen korona javak, melyek fölött még a király sem rendelkezhetik szabadon — a király egyéb birtokai, uradalmi, majd az egyházi birtokok s végül a nemesi és városi földek. Bizonyos, hogy e korban a földbirtok a legnagyobb jelentőségű — a gazdaságnak, hatalomnak, tekintélynek forrása. A főnemesség e korban még nem vált el a köznemességtől, legalább is jogilag. A nemesi rend két csoportra oszlik: A főpapok és bárók, továbbá a köznemesség rendjére. Az ország lakosságának nagyobbik felét a jogokból kizárt nép, a plebs alkotta. Jellegzetes, hogy II. Ulászló korában a főnemesség jutott hatalmi túlsúlyra.

2. *Király és udvara.* A király szuverén, de a jogok gyakorlása megoszlik. A bíraskodás és kormányzat terén a királyi tanács befolyása mindinkább érvényesül. Már a trónra lépés előtt 1490 július 31-én a főurak meghatározott feltételekre esküt vettek ki Ulászlótól Farkashidán. (Nagyszombat és Szered között), mely feltételek 1492-ben be is cikkelyeztettek (1492. 1—13.). A király egyre jobban elszegényedett. A feketesereget szétszórta, részben kiirtotta. A királyi udvar tagjai elsősorban a királyi kamarások legmeghittebb emberei, kik a királyi termekben szabadon járhatnak és a legelőkelőbb nemesi családokból kerültek ki. A királynénak külön udvartartása volt, melyet a jegyajándékkal kapott birtokokból tartott fenn. Az ország szegénysége miatt 1502-ben csak 150 frt.-ot kapott hetenként férjétől, néha azonban egy egész vagyont érő ajándékot. Így 1504-ben 20.000 arany értékű ékszerrel lepte meg. A király Budán lakott udvarával és néha évekig se mozdult ki. A magyar ételeket nagyon kedvelte és a csehek egyenesen ennek tulajdonították, hogy alig ment többé vissza Csehországba.

3. *Egyházi társadalom.* A főpapok között legtekintélyesebbek az esztergomi, kalocsai érsek, az egri és a veszprémi püspök, ez utóbbi mint a királyné kancellárja. A magyar püspökök nemcsak hazánkban, hanem az egyetemes kath. egyházban

is nagy tekintélynek örvendenek. A papság társadalmi állása olyan, mint a nemeseké. A főpapok ellenben úgy éltek, mint a főurak, sőt gyakran túltettek rajtuk. A parasztlázadás alkalmával szembe néz az alsópapság a főpapokkal — fölösleges voltukat kezdi emlegetni, valamint azt is, hogy a különben vallásos pórnép ugyanakkor Csáki Miklós csanádi püspököt, püspöki köntösben karóba húzta. Az udvari papság az udvari kápolnában végezte dolgát. Itt hallgat Ulászló mindennap misét. Amikor 1514-ben szobája ablakán belöttek, akkor is itt imádkozott és így mentette meg életét. Az udvari káplánok élén a kápolna igazgató állt, évi 200 frt. tiszteletdíjjal.

4. *Világi társadalom.* A leghatározottabb osztályküzdelem a fő- és köznemesek között folyt. E küzdelemben fejlődött ki a nemesség azon jellemvonása, hogy mindég különös súlyt fektetett jogainak fenntartására. Mátyás megválasztása a köznemesség diadala — II. Ulászlóé pedig a főnemességé. A főnemesek egymás ellen is fondorkodtak. Legbefolyásosabbak voltak Szapolyai István, Báthori István, Kinizsi Pál és az egyháziak közül Bakócz Tamás. A földesurak jobbágyaikat, kik keresztres vitéznek csaptak fel, az otthonmaradt nők és gyermekek büntetésével próbálták visszafordítani. E barbár terv azonban uraik ellen fordította az öntudatra ébredt népet és véres bosszút állt. A földesúr és jobbágya között fennálló elég jó viszony hosszú időre megzavarodott.

5. *Alkotmány és törvényhozás.* A királyi hatalom csökkenésének oka volt már maga a választás, mikor valóságos szerződéssel korlátozták a megválasztandó király jogkörét. A II. Ulászló korabeli országgyűléseken gyakran tettelegességre került a sor. A főrendek húzták a megjelenést és a tárgyalást — míg a nemesség megunva a várakozást és kifogyva a pénzből, eloszlott. Ekkor azután tetszésük szerint hozták meg a törvényeket.

II. rész.

A történelmi tényezők működése, vagy a történelem dinamikája.

1. *Szellemi művelődés.* II. Ulászló a nemzet legfontosabb közművelődési tényezője a könyvtár iránt, mely Mátyásról oly fényesen és nagyszámban maradt hátra, roppant kevés érdek-

lődést tanúsított. Minden gondolkozás nélkül ajándékozgatta vendégeinek. A tudományok iránti érzéketlenségnek oka, hogy még a hivatalokban sem kívántak magasabb ismeretet. Az iskolák szegények, de az egyetemek kimagaslanak. A hivatalos iratok nyelve latin, de a magyar nyelv ügye is elég jól áll. A művészet hanyatlásnak indult.

2. *Belügyi kormányzat.* Az ország kormányzását nem a király és magántisztviselők, hanem a köztisztviselők végzik. A nádor, országbíró, tárnokmester, kancellár és a kisebb királyi tanács a királlyal egyetértve intézik hazánk sorsát. Úgy a megyéknek, mint a városoknak meg volt az önadóztatás és szabályalkotás joga. Erdélynek, Horvát-Szlavón, Dalmátországnak külön közigazgatási autonómiája volt. A jogbiztonság meg volt, a közbiztonság azonban nem. A legfőbb fegyver az önvédelem volt.

3. *Külügy — hadügy.* Mátyás halála után megváltozott minden. Bent is, kint is elhalványultak hatalmának, dicsőségének ragyogó színei. A politikai élet elposványosodott. A külügyeket nem egyedül a király, hanem részint az országgyűléssel, részint a királyi tanáccsal végezte. Külügyi szempontból fontos a király házassága. A legelőkelőbb külföldi országok versengtek a menyasszony ajánlásban. A nemzeti haderő fegyverbe szólítása a király joga. A katonaság leginkább nehéz és könnyű lovasságból áll. Fő fegyverük a kopja volt, amelynek hegyére ünnepélyes alkalmakkor zászlócskát alkalmaztak, amely festői színt adott a csapatnak. A feketesereg szétzüllött.

4. *Pénz- és adóügy.* Ulászló idejében az udvari háztartás és államháztartás nem volt elkülönítve egymástól. A korona javak Mátyásnak évenként 50.000 frt.-ot jövedelmeztek, Ulászlónak alig valamit. Haszonvételei közül a sóbányák fizettek legjobban. A nemesek birtokjoga csak a föld felszínére vonatkozott, a föld belsejében rejlő ércek pedig a király tulajdona. Az adószedéssel járó költség sok helyen fölemésztette a bevételt. A székelyek adója az „ökörsütés“, csak akkor volt esedékes, ha a királynak koronázása, első menyegzője volt, vagy első fia született. Ilyenkor minden ház tartozott négyből egy ökröt adni, melyre a király bélyegét sütötték rá. Halálakor még a temetésre szükséges költség sem került ki a kincstárból. A fő-

papok és főurak temették el közadományból. Így gazdálkodott Ulászló.

5. *Gazdasági élet.* Földműveléssel csak a jobbágy foglalkozott. A nemes magához legillendőbbnek a fegyverforgatást tartotta. Az ipar a városokban virágzott. Jelentős e korban a céhrendszer, szavának súlyát még a város határain kívül is megéreztek. A céh szigorú és fegyelmezett szervezete volt a mestereknek, különösen a segédekkel szemben. A magyar ipar a külföldi mellett nem igen tűnik ki, de jelentékeny. Legkiválóbb a kocsikészítés és ötvösség. Az iparral szorosan összefügg a kereskedelem, melynek legnagyobb akadályai: a rossz utak, közbiztonság hiánya és pénzünk kis értéke. A polgár élete korántsem volt oly csendes, mint ma. Mihelyt ellenség jött, fegyverbe állt és elfoglalta a helyét a város határán.

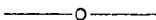
6. *Családi és társadalmi szokások.* A nemes e korban nem volt valami finom, lovagias ember. A renaissance a nemzet zömétől teljesen idegen. Vadászat és fegyverforgatás a főfoglalkozás. A vadászat, mivel agarakkal, hajtókkal, lóháton történt, több kárral, mint haszonnal járt. Utána lakoma. A fűszer anynyira kedvelt, hogy még italukat, a bort is fűszerezték. A könnyebb felszolgálás kedvéért, hosszú, keskeny asztaloknak csak egyik oldalán ültek. A halottak iránti kegyelet e korban is megvolt és királyaink leginkább templomokban temetkeztek. Az ünnepségek keretében szokásos mulatságok és szórakozások közül leginkább a lovagjátékokat kedvelték. Nem hiányzott a zene és a tánc sem. Sikerültek a farsangi felvonulások — de van szenvedélyes játékuk is és pedig a kártya és a sakk.

7. *Bíráskodások.* Az igazságszolgáltatás ma sem valami gyors, de ez időben összehasonlíthatatlanul hosszadalmasabb volt. Törvényeink még a bírák megajándékozását sem tiltották meg. Az ítélet ellen nemcsak föllebbezni, hanem perújítással is lehetett élni. A privilégium fori következtében papi személy ellen csak egyházi bíróság előtt lehetett pert indítani. A székelemeknek, szepesi és erdélyi szászoknak, valamint a zsidóknak is volt külön bíróságuk.

8. *A kor erkölcsi jellemzése.* A kor irodalmi és művészi állapotainak jellemzéséből kitűnik, hogy a vallásos érzés igen intenzív volt, ami következik abból is, hogy az irodalom és tu-

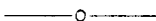
domány művelői nagyrészt egyházi személyek. A családok erkölcsélete kifogástalan.

Hozzájárult, hogy városokban a céhsziszter szigorú ellenőrzője volt tagjai erkölcsi életének. A folytonos harc és küzdelem azonban durvává teszi a nép lelkiéletét. (Dózsa György kegyetlen kivégzése.) A főurak a zsákmányolásért indított harcot nem tartották becsületbevágó dolognak. Elmondhatjuk, hogy II. Ulászló korában a hanyatlás, pusztulás szomorú képét és tüneteit látjuk.

14. Róth Jenő: Konrad von Würzburg „die goldene Schmiede“ c. művének kéziratái.

(Egész terjedelmében tudományos folyóiratban fog megjelenni.)

15. Theodorovics Julianna: A nemzeti ujjáébredés hazafias lírájának német fordításai.

Költészetünk idegen nyelvű fordításairól ritkán esik szó. Pedig ilyen magában álló kis nemzetnek mint a mienk, fontos kérdése a műfordítás. Csak idegen köntösbe öltözve válhat irodalmunk ismertté a külföldön, csak így lehet segítségünkre nemzeti létünkért folytatott küzdelemünkben. Kevés fordításunk van s ennek is nagy része silány. Számon kellene szedni s megrostálni őket, hogy a használhatókról tudomásunk legyen s hogy ne feledjük a hiányokat.

A jelen dolgozatra ennek a feladatnak egy kis része esik: a nemzeti ujjáébredés (1800—1848) hazafias lírájának német fordításairól ad képet. E korban született a Himnusz és a Szózat s mivel ezeknek átültetését majd minden fordítónk megkísérelte, nagy vonásaiban német műfordításunk története is előttünk áll. Látjuk mint emelkedik az idők folyamán a fordítások átlagos nivója. Megfigyelhetjük a politikai események hatását a fordítói tevékenységre s hazai németjeink közvetítő szerepének nagyságát. Néhány kötet bevezető sora pedig a leg-